

מידענית 5

לזכרה של חברתנו היקרה **ארזי (אסתר) שפילמן**.

ארזי שפילמן 1922-2024

עניין לא קל לכתוב הספד על ארזי. היא חיה 101 שנים !!! מתוכן שנה אחת בגיהנום, של מחנות ההשמדה. היא צלחה את הרוע, אבל הוא השאיר את אותותיו בה. כמו שהגדירה בעצמה – "שבילי כל יום זה יום השואה."

אז אנסה לספר את קורות חייה, אבל כדאי שנזכור שזו רק המעטפת החיצונית. על מה שקורה לה בפנים, היא מיעטה לדבר. אולי כי רצתה לשכוח. אולי כי ידעה, שמי שלא היה שם לא יבין. ואולי כי הכאב של הזיכרונות היה בלתי נסבל.

ארזי נולדה ב 28.10.1922 בעיר קומרנו komarno, הנמצאת על גבול סלובקיה-הונגריה, על גדות נהר הדנובה. להוריה אימרה ואילונה שטיינר. היא ואחותה מגדה, למדו בבית ספר יסודי הונגרי ובהמשך בתיכון נוצרי. ארזי סיימה אותו בשנת 1940.

במקביל, חיה המשפחה בתוך הקהילה היהודית בעיר. ארזי מספרת- "היה לנו מעין מועדון, בו נפגשנו ושטנו יחד בסירות משוטים על הדנובה. לסירה היה שם עברי - מדורה" (ארזי הייתה שחיינית מצטיינת וכמעט עד שנתה האחרונה, שחתה בבריכה במענית). במשפחה שמרו על אורח חיים יהודי – עם שבתות וחגים. נוסף להורים ולשתי האחיות, התגוררו בבית גם סבא וסבתא.

במרץ 1944 נכנסו הגרמנים לעיר. הם ריכזו את היהודים בגטו. אבא שלה נלקח למחנה מאוטהוזן אשר באוסטריה. בהמשך, ארזי יחד עם אחותה, אימה ויתר בני המשפחה נלקחו במשלוחים לאושוויץ, כמו מרבית יהודי הונגריה. באושוויץ התחילו הסלקציות ושם הופרדו האחיות מהאמא. קודם לכן גם הופרדו מסבא וסבתא. ככה התחיל מסע הייסורים.

ארזי תמיד אמרה שהיא שרדה את המחנות בזכות אחותה מגדה. אימם ציוותה עליהן להישאר ביחד והן הלכו כל הדרך יד ביד. שומרות אחת על השנייה ולא מאפשרות לוותר וליפול. גם אחרי המלחמה הן נשארות אחיות וחברות קרובות שמדברות כל יום על הכל.

בסוף המלחמה, מאי 1945, ארזי ואחותה מגדה הגיעו בחזרה לעיר. בתחנת הרכבת פגשה ארזי בחור צעיר שגם שלושת אחיותיו נלקחו לאושוויץ אך לא שבו. הוא רצה לדעת פרטים על אחיותיו וארזי שהכירה ואהבה את אחותו, סיפרה לו על מותה. בסופו של דבר ארזי התחתנה עם אותו בחור, מיכאל שפילמן, בלי.

אמא שלה ורבים מבני המשפחה המורחבת לא נותרו בחיים. אבא שלה חזר לעיר, בהמשך התחתן בשנית ויותר מאוחר הגיע לקיבוץ וחי כאן עד יום מותו, כשארזי מטפלת בו במסירות.

בשנת 1947, נולד יוסי. ארזי ובלי הרגישו שהם לא רוצים לגדל את ילדיהם על אדמת אירופה, אחרי כל מה שקרה שם. המשפחה עלתה על רכבת לאיטליה ומשם באניה לארץ ישראל, בשנת 1949. הם הכירו חברים הונגרים במענית ואלו שכנעו אותם להצטרף לקיבוץ.

בקיבוץ התחילה לעבוד במטבח, ובהמשך עבדה שנים רבות בכלבו. כאילו ממשיכה את החנות שהייתה למשפחה בקומרנו. כלפי חוץ ארזי נקלטה היטב בקיבוץ, אבל הפער בין מי שהיה "שם", למי שלא, נכח כל הזמן. גם העברית לא הייתה שגורה בפיה עד הסוף. דיברה עברית, אבל המבטא ההונגרי והמילים בהונגרית, התערבבו. במענית נולדו אילנה, סמדר ואבנר.

לפני ארבע שנים עשיתי סרט עם ארזי, ליום השואה במענית. תוך כדי הצילומים, ארזי חשפה בפני, ובהמשך, בפני כל הקיבוץ, את הסיפור שלה על סמדר. אני רוצה להקדיש לה כאן מספר מילים, כי נראה לי שזה מה שארזי הייתה רוצה. ארזי אפילו הביעה את רצונה שסמדר תיקבר אתה. סמדר נולדה בקיבוץ, וכשהייתה בת 7 חודשים, חלתה ובהמשך הובהלה לבית חולים, שם נפטרה. היא קבורה בבית הקברות במרחביה.

דף מידע מספר 5 (134) 1/2/2024

זו הייתה מכת מוות נוספת לארזי ובלי. הם סגרו את הכאב עמוק בפנים ולא דיברו על זה. שתיקה שהקשתה מאד עליהם ועל כל המשפחה. טוב שזכתה לפתוח את הכאב לעת זקנה. בשנת 1988 התאלמנה ארזי מבן זוגה וחברה הטוב, בלי. מכה קשה נוספת. בהמשך נפרדה גם מאחותה האהובה, מגדה. כששוחחתי עם ארזי, הבנתי שהיא חיה בעיקר עם הזיכרונות. גם הקשים וגם הטובים. געגועים לכל מי שאהבה ואיננו – הורים, אחות, בעל ובת. לחברות וחברים. לנופים מהילדות. כששאלתי אותה, אם נגמר כבר הגורל היהודי האכזר, היא אמרה לי, בלי להסס – "לא. לא נגמר. אף פעם לא ייגמר." מצד שני הייתה גם נחת. משפחה גדולה וטובה – ילדים, נכדים ונינים. ניצחון על הנאצים שניסו להשמיד ולא הצליחו. יוסי, אילנה ואבנר, ואיתם הנכדים והנינים, גרמו לה לגאווה גדולה. ובצדק. ויש מדינה ליהודים, מדינת ישראל. יש קיבוץ ובו נכד שממשיך את דרכה. ונינים שמחים ומאושרים. היא כמעט האחרונה מהוותיקים שנשארה, ואנחנו כאן, כשפגשנו את ארזי, נזכרנו בהורים שלנו, בעיקר באימהות, והתגעגענו.

בעיניים שלי, ארזי היא גיבורה! יצר החיים שלה, חוכמתה והחזק שלה, אפשרו לה לחיות למרות הכל. ולא רק לחיות. להשתתף בבניין המדינה והקיבוץ, לגדל משפחה, לאהוב, לסלוח, לחמול על החלשים, לבחור בטוב.

אנחנו משתתפים בצער המשפחה וגאים לקבור אותה כאן, באדמת מענית. יהי זכרה ברוך.

נילי

אמא שלנו מתה

היא מתה פעם שניה. הפעם הראשונה הייתה לפני כשמונים שנה כשמאורעות השואה התעצמו ועמדו להשמיד את יהדות הונגריה.

לפני זה לאמא היו חיים טובים, אפילו טובים מאוד. הורים, סבים, אחות אהובה. תלמידה טובה בבית הספר, ופעילה במסגרות נוער יהודי. לפני שמונים שנה נלקחה עם יתר בני המשפחה לגיהנום, לאושוויץ. חלק גדול מבני המשפחה נשארו שם. היא חזרה אבל הלב שלה נשאר שם.

כשאמא חזרה לעירה, לקומרנו, היא פגשה שם על רציף הרכבת את מיכאל שפילמן שהמתין להוריו ולאחיותיו. היא הבהירה לו שכבר אין לו למי להתמתין.... ומאז נשארו ביחד. אחרי מספר שבועות התחתנו. קיבלו קצת כסף לחתונה. מה עשו בכסף?...? קנו לעצמם משחק שח-מט ואת היתר תרמו לקרן הקיימת לישראל....

יוסי נולד וב-1949 עלו לארץ. למענית. כאן במענית נקלטו על ידי חבריו של אבא מהשומר הצעיר. בכוחות אדירים נאבקה אמא ונאחזה בחיים. בחיים החדשים.

החיים בקיבוץ לא היו קלים עבורה. החינוך המשותף, צורת העבודה וההתפרנסות, ועוד תהליכים שלא היו לרוחה. תוך מאמצים רבים למדה לסגל את עצמה. השתלבה בחיי הקיבוץ אבל ללא השלמה מלאה.

ההתמודדות עם העבר והזיכרונות הקשים, יצרו דפוסי התנהגויות ותגובות שרק בשנים האחרונות אני מבין עוד ועוד את המקור שלהן. בילדותינו, במקרים רבים חשנו שאנו צריכים לגונן על ההורים, לרצות אותם. אמא לקחה הכל ללב, לפעמים בצורה מוגזמת שגרמה לתגובות בלתי צפויות. הייתה מלאה חששות, פחד לאבד שליטה, חוסר אמון... דאגות אין סופיות לילדים, הנכדים ואח"כ הנינים....

לפעמים היו דרישות שנראות מזרות, כמו למשל שבחורף, בעיקר כשיורד גשם, אסור ללכת עם מטריות. זה מסוכן. הברקים יכולים לפגוע במטריה.. בקיץ עדיף לא ללכת עם סנדלים. בגלל הנחשים....

יחד עם זאת אמא הייתה צמאה לדעת, סקרנית ופתוחה לחידושים. אהבה לקרוא. החשיבה ידע ולמידה. אהבה ספורט. בעיקר שחיה. וגם להאזין לאופרות.

בשנים האחרונות, כשהגיל עשה את שלו, ועם הידרדרות מצבה הבריאותי, המשיכה בדרכה ועמדה בעקשנות על רצונה להישאר בבית, בדירה שלה. אנחנו כמובן כיבדנו את רצונה. ובניצוחה של אילנה, אחותי היקרה, ובמסירות, המקצועיות והרגישות של אנשי מענית, נילי, ד"ר רקפת וצוות הבריאות והרווחה, יחד עם המטפלות המסורות, זכתה אמא לשיבה טובה בדרך בה בחרה.

אבנר

סיימת את חיך כמלכה

אמא נולדה כנסיכה, לילדות מאושרת בבית חם ומגונן. ילדות שנמשכה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה, המלחמה שטרפה לה את החיים והטילה אותה ללוען של החיות הטורפות.

אמא הגיעה לקיבוץ כשורדת שואה חיה וכחושה, אך תמיד מקפידה על ניקיון ואסתטיקה.

בקיבוץ, עם בלי בעלה, אבא שלנו, שכל משפחתו נספתה בשואה ויוסי התינוק בנו חיים חדשים. אבא שלאורך כל חייהם המשותפים מוכן היה להוריד עבודה כוכבים מהשמיים, עזר לה להקים סביבה חומות שמגינות עליה מפני אכזבות וצער נוספים.

אני גדלתי בבית בו לא דיברו על השואה, אבל מאורעותיה והזיכרונות היו כאילו דבוקים לקירות ולרהיטים. להומור ושמחה כמעט שלא הייתה דריסת רגל בבית. רק כשהגיעו הנכדים משהו השתחרר וחזרה לה שמחת החיים. פתאום מותר לחבק, לנשק ולהרעיף מילים טובות.

זכרונותי מאמא הם הריחות הטובים מהעוגות והמאכלים שאהבה להכין לנו, הילדים. הייתה לאמא תבונת כפיים וחוש אסטטי, חכורים לי הפרחים הצבעוניים שהפליאה לייצר מניירות קרפ. אמא לימדה אותי לשחות, לשחק כדור עף ויחד עם אבא גם שח.

בשביעי לאוקטובר, כבר היית מכוונסת בתוך עצמך ולשמחתי לא קלטת את האסון שעובר על המדינה. אמא, יש הרבה דברים שרציתי לספר לך, על יעקוב ברג, נאווה פלד ורחל פיין שאינם כבר איתנו, אך לצערי גם את נטשת אותנו בהדרגה ולא ניתן היה לשתף אותך. בשנה אחרונה כשכבר התקשית בשיחה ובביצוע פעולות בסיסיות, עדיין נותרו בך סממני התרבות האירופית שספגת בילדותך. כל מבקר שמגיע את מתעניינת בשלומי ובסיום כל ביקור שלי את מלווה אותי לדלת ומצרפת עצה או שתיים.

אמא, אני שמחה שזכית לראות את הקיבוץ, המקום בו השקעת את מרבית שנותיך, בפריחתו, כשהוא מעניק לך הרבה אהבה וכבוד.

אמא, נולדת כנסיכה וסיימת את חיך כמלכה, אך ללא הצרות של הממלכה. עטופה במשפחה ענפה, כשאת מקבלת את כל צרכיך באהבה ובכבוד.

עכשיו נוחי ברגבי האדמה, ואולי תשתחררי סוף סוף מחוטי התיל שהקיפו את המחנות בהם שהית, ותפגשי את אבא שימשיך לשמור עליך ויהיה לך למזור. אמא, נוחי כאן ביער מענית הקסום, תתבסמי מפרחי השדה שסביבך, מהפרפרים המחוללים באוויר ומהציפורים המזמרות שירה.

אילנה

(ציור של אביטל דיכטר)

היא היתה תמיד שם בשבילי

אמא שלי ביקשה שאקצר, כי קר והיא לא רוצה לעייף אתכם, אז אדבר ממש בקצרה, כי יש לי כל כך הרבה מה לספר ולדבר על סבתא...

לי תמיד היה נראה שסבתא ארזי תחיה לנצח. מאז שהייתי ילד קטן בקיבוץ היא תמיד שם, באותו בית (שתמיד היה לי ביתי השני ולפרקים כשעזבתי את הקיבוץ גם לביתי הראשון). באותו מראה עם השיער הלבן המסודר אחורה, באותה האהבה שהרעיפה עלי ובשנים האחרונות גם על ילדי, ואותה מגירת ממתקים קבועה, שילדי ואני מכירים בעיניים עצומות ושתמיד מלאה בכל טוב. כאילו העולם עצר מלכת לפחות ב-40 שנה האחרונות, היא הייתה תמיד שם בשבילי עם אהבה וגם עם הדאגה האין סופית.

בשנים האחרונות לקחתי על עצמי פרויקט - בכל הזדמנות שאני יכול, לבקר ולדבר עם סבתא על הכל. וסבתא, חדה כתער, דיברה ושיתפה ואמרה לי לפעמים גם את האמת בפרצוף - "אייל השמנת...". אשתף בכמה סיפורים ויש כאלה שאשמור תמיד לעצמי כי הבטחתי לה -

לפני כמה שנים נסעתי במסגרת עדים במדים, כקצין מילואים, לאושוויץ, והייתי צריך להקריא את שמות בני המשפחה הקרובים שלי שנספו, בביתן הישראלי. באתי לסבתא והיא התחילה להכתוב לי שמות, גילאים, עיסוקים ופרטי פרטים על המשפחה הקרובה שלה. ופתאום, בלי ששמנו לב, הגענו ל-32 שמות. אמרתי לה - סבתא, רק משפחה קרובה. היא אמרה לי - הם משפחה קרובה. ולי תמיד היה בראש שרק אמא שלה נספתה בשואה. ופתאום הבנתי.

הסיפור של אמא שלה אילונה רדף וייסר אותה כל ימי חייה - בסלקציה באושוויץ מול הקצין הנאצי המהודר, אמא שלה, שהייתה בת 48, אמרה "אני יודעת לעבוד. תשאיר אותי עם הבנות שלי". והקצין (מנגלה?) אמר - אתן תפגשו מחר. וסבתא, הכל כך ממושמעת, אמרה לאמא שלה שתלך, כי הרי ניפגש מחר. ומחר אף פעם לא הגיע..

היא תמיד סיפרה לי, שבקיבוץ חשבו שהם גנובו, כי בלי לגנוב אי אפשר לשרוד. זה כאב לה. היא אמרה לי - אייל, אני בחיים לא גנבתי מאף אחד. שרדתי בזכות מגדה אחותי שלפעמים התגנבה שוב לתור, אבל בחיים לא גנבנו מאף אחד. היא הייתה כזאת צדיקה שבסוף המלחמה היא השתכנה אצל משפחה גרמנית והיא הרגישה לא בנוח אז היא תפרה להם בגדים.

עד 1985 היא לא דיברה עם אף אחד על השואה. שאלתי - למה? והיא ענתה - כי אף אחד לא שאל. שאלתי - למה עכשיו? ענתה - כי שמעתי שיש אנשים שמכחישים את השואה ואני הייתי שם.

ביום הולדת 100 שלה, היא סיפרה לי על החיים לפני המלחמה לפרטי פרטים. על הסבים שלה, יוסף וסיצליה שנולדו ב-1862 ונספו באושוויץ בגיל 82. איך הם היו, מה אהבו לעשות. ושסבתא בעצם גידלה אותה. בשנת 2022, שמישהי מספרת לך, ממקור ראשון, על אנשים שנולדו לפני כמעט 200 שנה, זה פשוט לא נתפס! ואני הבנתי שבאמת זכיתי.

כמה עצות מסבתא -

בהקשר של ימינו, כל פעם שטסתי, סבתא הייתה תופסת אותי ואומרת לי "אייל שם באירופה תמיד ישנאו אותנו רק פה אנחנו צריכים לחיות".

כשהתגייסתי לצנחנים, סבתא לקחה אותי לשיחה ואמרה לי "אייל אף פעם אל תרוץ ראשון, מקדימה הם תמיד מתים".

סבתא ידעה לדבר הונגרית, סלובקית, גרמנית, עברית ואנגלית - הייתי חייב לציין. אין פשוט אנשים/נשים כאלה כבר.

אייל שור

סיפור מדהים לסוף – סבתא תמיד שחתה. לפני כעשר שנים היא הפסיקה. החליטה שהיא זקנה מדי. קיץ שנה שעברה, המציל עומר מתקשר אלי ואומר לי - סבתא פה בבריכה והיא רוצה שיעור רענון שחיה. וככה בגיל 100 היא חזרה לשחות לפחות לכמה שיעורים. סבתא סיפרה שכשהיא חזרה לקומרנו אחרי המלחמה, לא היו ילדים מתחת לגיל 16. פשוט נעלמו. כמו בסיפור של החלילן מהמלין. בנוסף, היא סיפרה שהיא פחדה שלא תוכל ללדת בעקבות מה שהיא עברה במלחמה.

הילדים, הנכדים והנינים של סבתא זה הניצחון האמיתי שלה!

סבתא אהובה

איזו זכות זו שהבן אדם הכי מעורר הערצה שפגשתי בחיי זה בעצם סבתא שלי. את היית כל כך צנועה סבתא, שאני בטוחה שאת לא הבנת כמה כל מי שמסביבך מעריך אותך. שרדת את השואה יד ביד עם מגדה בזכות החוכמה והתושייה הרבה שיש לך.

אני חושבת שהזיכרון הכי ישן שיש לי ממך זה שאני על הרגליים שלך כשאנחנו נוסעות על הקלנועית בקיבוץ. נתת לי להחזיק את הידיים שלך על ההגה ולהרגיש שאני נהגת, ולא סתם נהגת, אלא נהגת שודים. בהמשך הימים הבנתי שאת היית נהגת שודים, כי גם אחרי שהוצאתי רישיון לא הסכמת לי לנסוע בהילוך הגבוה. רק לך היה מותר.

גם הזיכרונות הראשונים שלי מהבריכה הם איתך. אהבנו ללכת לבריכה בקיץ, וזוכרת שכשהייתי שוחה שם, כל פעם שהייתי מציצה אליך מחוץ למים היית תמיד תמיד עם העיניים אליי. לא ברור אם זה כי אהבת לראות אותי שוחה או כי רצית לוודא כל פעם שהראש יוצא החוצה לנשום.

עד לפני שנה וקצת, כשעוד עבדתי בחדרה, הייתי מגיעה אליך לישון מדי פעם. את היית מתרגשת מזה כל כך. מהרגע שאמרתי לך שאני באה, לא הפסקת להתקשר אלי, להתכונן בשבילי, להבין מתי בדיוק אני מגיעה, אם לשלוח מונית, מה בדיוק אני רוצה בסנדוויץ' בבוקר ואם לחם או לחמניה. כמובן שבבוקר הכל היה מוכן לפני שהתעוררתי.

לפני כמה חודשים, כשבאתי לבקר אותך עם אבא, שזה היה בתקופה שכבר פחות זכרת את השם שלי, עשינו איתך "משחק" של תרגילים בחשבון. כל פעם כשאמרת תשובה הסתכלת עליי בחיוך כאילו את מנחשת, אבל תמיד צדקת סבתא. אף פעם לא היה אפשר להכשיל אותך במספרים.

גידלת פה מסביבך משפחה גדולה לתפארת, ואני בטוחה שאת גאה בכולם.

פוסטי פוסי, רעות.

סבתא ארז'י האהובה שלנו ❤️

את ההספד שלי התחלתי במשפט: "לכל אחד מאיתנו היתה ארז'י משלו." אתמול דנה שלחה לי את מה שהיא כתבה, כדי שאשלב זאת בהספד, ואז הבנתי כמה מדויק היה המשפט.

זה מה שדנה כתבה:

סבתא, האישה האלגנטית, היפה והאמיצה. סבתא של גלידה בקרטון
סבתא של ירקות חתוכים עם בצל וביצה בצד. והרבה פפריקה.
סבתא שמגיעה באוטובוס עם סבא ועם עוגת תפוחי העץ הכי טעימה שאכלתי בחיים.
סבתא שעשתה כופתאות מושלמות. סבתא שחיכיתי לבקר בחופשים.
סבתא שהייתה לוקחת אותי איתה לכלבו נותנת לי דוגמיות של בושם.
סבתא שהכינה לי קפה עם חלב וקרום לארוחת בוקר, והוא היה מחכה לי גם בצהריים וגם בערב...
סבתא שלא מפסיקה לחשוב ולדאוג ליקרים שלה.
סבתא שהייתה חדה כמו תער גם אחרי גיל 90,
שאחרי שסיפרתי לה על הבית שאנחנו בונים, התקשרה אלי בערב רק לוודא שיש גם שירותים לאורחים.
אז אני לא הכרתי את סבתא בשנים האלה, אלא רק כשהפכתי לבת זוג של חגי, אבל מה שברור זה שדבר אחד
היית עבור כולנו - מעוררת השראה, סמל לניצחון ולגאווה.

פשוט גדולה מהחיים ❤️❤️

סבתא אוהבת ומפנקת, צלולה בצורה נדירה. וידעת לספר בגאווה הכל, על כל אחד משלושת ילדייך, עשרת נכדייך
ועשרים נינייך (את הנינה ה-20 לא זכית להכיר 😞) וגם על בני הזוג שלהם...

סבתא שפחות דיברה על התלאות שעברה בחייה ויותר על הדברים הטובים שזכתה בהם זה גם היה מקור הכח
שלה.

ואני רוצה להוסיף עוד משהו:

לפני שנים, ביקשה ארז'י מאבא שלי, שהוא אדם דתי, שבבוא היום יאמר קדיש על קברה. ביקשה שיבטיח לה והזכירה לו זאת שוב ושוב בכל פעם שנפגשו, והוא חזר והבטיח לה שוב ושוב. היום אבא שלי לא יכול לקיים את הבטחתו, בשל מצבו, אז אורן בני, הסכים לקיים את ההבטחה בשמו.

סבתא, נזכור אותך תמיד. נוחי על משכבך בשלום.
מבטיחים לדאוג לאבא במקומך.

חגית. אשתו של חגי, הבן הבכור של יוסי שחף